

የባለገንዘብና የዋስ ግንኙነት

በኢትዮጵያ ሕግ

በግርማ ወልደ ሥላሴ*

አበዳሪው መጀመሪያ ንብረቱን ከተበዳሪው መጠየቅ አለበት ።
ንብረቱን ከዋሱ የሚጠይቀው ተበዳሪው ካልከፈለ ብቻ ነው ።
አበዳሪው (መጀመሪያ) ተበዳሪውን መክሰስ አለበት ። ከዚያ በኋላ
ነው ዋሱን መክሰስ የሚችለው¹ ።

ባህላዊ ሕጋችን በከፊል የመነጨበትና ጥንታዊ የሆነው የፍትሕ ነገሥት
የዋስትና ሕግ መሠረታዊ መርህ ይህ ነበር ።

በፍትሕ ነገሥት የሚገኙት ዓለማዊ የሕግ አስተሳሰቦች በአብዛኛው ከሮማ
ዊያን ሕግ የፈለቁ ስለሆነ መሠረታዊ ሀሳቦቹ ያንጸባረቁት የአረብኛው ትርጉም
በተጻፈበት ወቅት የነበረውን የሮማ ሕግ ነው ። (ይህ ጊዜ በአጠቃላይ ከእም
ስተኛው እስከ ዘመነኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ነው ይባላል ።)²

በእርግጥ ይህ ጊዜ ሮማኖች ባለገንዘቡ አልከፍልም ያለው ተበዳሪ (ወይም
ዋሱ ራሱ) ግዴታውን እስኪፈጽም ድረስ ዋሱን ይዞ በቁጥጥሩ ስር ሊያቆየው
ይችላል የሚለውን ርህራሄ የሌለውን አሰራራቸውን ከተውበት ረጅም ጊዜ በኋላ
ነበር ። በዚህ አኳኋን ዋስ ለመሆን የሚፈልጉት ሰዎች በጣም ጥቂት መሆናቸውን
ሲያውቁ ሮማኖች ወደ ተቃራኒው አቅጣጫ መለወጥ ነበረባቸው ። በዚህ
መሠረት ዋሱ ሊጠየቅ የሚችለው ባለዕዳው ተበዳሪውን ከክሰስ በኋላ ያበደረ
ውን ማስመለስ ሳይችል ሲቀር ብቻ ነው ። ስለዚህ ዋሱ ዋስ የሚሆነው ዋና ባለ
ዕዳው የከሠረ እንደሆነ ተተክቶ ለመክፈል ነበር ።

ባለገንዘቡን በሚመለከት ይህ ተቀባይነት የሌለው ሁኔታ ነው ይበልጥ ሊከ
ፍል የሚችለውንና ባለገንዘቡ አያስቸግርም የሚለውን ዋሱን በመጠየቅ የማ
ይተባበር ባለዕዳን ከመከታተል ነጻ አልሆነም ። (እንደሚባለው ፣ ባለገንዘቡ
የሚመርጠው ባለዕዳውን ሳይሆን ዋሱን ነው ።)

በፍትሕ ነገሥት በኩል ወደኢትዮጵያ በአስራ አምስተኛው ክፍለ ዘመን
አጋማሽ አካባቢ የገባው የዋስነት ሕግ ይህ ነበር ። አዲሱ የሕግ አደረጃጀት እን
ቅስቃሴው በተወሰነ አብዛኛው የሸቀጥ ልውውጥ አድራሻቸውና ማንነታቸው
በሚተዋወቁ ሰዎች መካከል በሚካሄድበት አራሽ ሕብረተሰብ በመልካም ሁኔታ
አገለገለ ። እያደር ግን የባህላዊ ተቋሞች አስተዋጽኦ እየቀነሰ የሕዝቡም እን
ስቃሴ እየጨመረ ሄደ ። በተለይ ትልልቅ ከተሞች እያደጉ በመጡበት ጊዜ ልው
ውጥ የሚካሄደው በማይተዋወቁ ሰዎች መሀከል ሆነ ።

ይህ የኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ልውጥ በበኩሉ የውል ግንኙነቶችን ይበ
ልጥ አስተማማኝ የሚያደርግ ስዴ አስፈላጊው ። በዚህ በኩል ዘመናዊ የንግድ
አመራር የተለያዩ መንገዶችን ፈጥሮአል ። ከነዚህም አንዱ አሁን ተስፋፍቶ
የሚገኘው የንግድ ሰነዶች አጠቃቀም ነው ። ሆኖም ለአብዛኛው ሕዝብ በጣም
ቴክኒካዊ በመሆናቸው መፍትሄው ከተለመደውና ከቆየው የዋስነት ዘዴ መፈ
ለግ ነበረበት ። ስለዚህ የዋስትና ሕግ እንደገና ለባለገንዘቡ በሚያመች ሁኔታ
ተደራጀ ። የንግድ ሸቀጥ ልውውጥ ያለምንም መሰናክል እንዲካሄድ ከተፈለገ

ባለገንዘቦች ይበልጥ አስተማማኝ የሆኑ ዋሶች ማግኘት ያለባቸው መሆኑ ታመነበት ።

ዋስትና ባለገንዘቦች ያለመክፈልን ለመቀነስ የሚጠቀሙበት አንዱ የመድን ዓይነት ነው ። አለመክፈል ደግሞ ሲኖር የሚችለው ከሁለት ምክንያቶች በአንዱ ነው ። አንዱ ባለዕዳው የከሰረ እንደሆነ ሲሆን ሌላው ደግሞ ባለዕዳው ጨርሶ መክፈል ሳይፈልግ ሲቀር ነው ። ስለዚህ ጥያቄው ተራ ዋስ በባለዕዳው ምትክ ሊከፍል የሚስማማው በሁለቱም ሁኔታዎች መሆን አለመሆኑ ነው ።

ቀደም ብሎ እንደተገለጸው የዋስትና ታሪክ በርማ በጊዜው በነበሩት ኢኮኖሚያዊ ማህበራዊ ዕድገቶች ምክንያት ከአንዱ አቅጣጫ ወደ ሌላ አቅጣጫ ይንቀሳቀስ ነበር ። ይህም የተለያዩ እድገቶችን አልፏል ። የዋሱ ግዴታ ፍጹም የነበረበት የመጀመሪያው ደረጃ የዋሱ ግዴታ ተቀጥሎ ለሆነበት ጊዜ መንገዱን ለቀቀ ። ይህም ከኢኮኖሚውና ማህበራዊው እድገት አብሮ የማይሄድ ሁኖ ሲገኝ እንቅስቃሴው መጀመሪያ ወደ ነበረው አደረጃጀት ተመለሰ ።

ነገር ግን ይህ ለዋሱ ምንም ርሀራሄ ወዳልነበረው ጥንታዊ ሁኔታ መመለስ አልነበረም ። ያ ለገግድ እንቅስቃሴ እድገት ምንም አስተዋጽኦ አያደርግም ነበር ። ስለዚህ ባለገንዘቡ ከዋናው ባለዕዳ መክሰር ብቻ ሳይሆን በማንኛውም ምክንያት ሊመጣ ከሚችለው አለመክፈል ሊጠበቀው የሚችል አስታራቂ አደረጃጀት ተፈጠረ ። በሌላ በኩል ዋስ መጀመሪያ ባለዕዳውን እንዲከታተል ባለገንዘቡን ሊያስገድድ የሚያስችለው ዘዴም ተፈጠረለት ።

ሆኖም የፍትህ ነገሥቱ ተጽዕኖ ዘመናዊው የፍትህ ብሔር ሕግ ከጸናበት ከሃያ ዓመት በላይ በኋላም ቢሆን ይታያል ። ልማዳዊው የዋስትና አስተሳሰብ አሁንም አለ ። አንዳንድ ዳኞችና ተሟጋቾች ተራ ዋስ ሲገደድ የሚችለው ዋናው ባለዕዳ ሊከፍል የማይችል መሆኑ ከተረጋገጠ ነው የሚል እምነት አላቸው ።

ይህ በአንድ በኩል በአገር ውስጥ ባህሉና ከውጭ በመጣው ሕግ መካከል ያለውን ውጥረት የሚያሳዩን ሲሆን በሌላ በኩል ግን በሕግና በአሠራር መሀከል ያለው ልዩነት አብዛኞቹ ዳኞችና ሌሎች የሕግ ባለሙያዎች በዘመናዊው ሕግ ያልሰለጠኑ በመሆናቸው ነው ለማለት ይቻላል ። (በ1973 ከዳኞች 6% ከአቃቤ ሕጎች ደግሞ 7 % ብቻ የሕግ ዲግሪ ነበራቸው ።)

በዚህ ጽሑፍ የኢትዮጵያ የዋስትና ሕግ አንድ ገጽታ የሆነውን የዋስትና የባለገንዘብን ግንኙነት ለማሳየት ጥረት ይደረጋል ። የ1952 የፍትህ ብሔር ሕግ የቆየውን የዋስትና ጽንሰ ሀሳብ ከመሠረቱ ለመለወጥ ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ከመክሰሱ በፊት ዋሱን ለመክሰስ እንደሚችል ያብራራል ።

የተራ ዋስ ግዴታ

የዋሱ ግዴታ የዋናው ባለዕዳ ግዴታ ተቀጥሎ መሆኑ ብዙም የሚያስረክር አይደለም ። ዋሱ ግዴታውን ሊፈጽም የሚስማማው « ባለዕዳው ግዴታውን ያልፈጸመ እንደሆነ ነው ። » (ቁ. 1920)

ባለገንዘቡ ዋሱን ሊጠይቅ የሚችለው ከመቶ ጊዜ ጀምሮ ነው ለሚለው መሠረታዊ ጥያቄ የሚሰጠው መልስ ግን የሚወሰነው « ባለዕዳው ግዴታውን ያልፈጸመ እንደሆነ » ለሚለው ሀረግ በምንሰጠው ትርጉም ነው ። በሌላ ነጻ

ጋገር ዋናው ባለዕዳ ግዴታውን ሳይፈጽም ቀረ የሚባለው መቸ ነው ? ቢያንስ ለስት ጊዜያት ማየት ይቻላል ።

1. ግዴታውን ለመጠየቅ ተገቢ ከሆነው ቀን ጀምሮ ፤
2. ባለዕዳው ማስጠንቀቂያ ከደረሰው ጀምሮ ፤
3. ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ከሶ የግዴታውን ተፈጻሚነት ሳያገኝ ከቀረበት ጊዜ ጀምሮ። በቅድሚያ የመጨረሻውን አማራጭ እንመልከት። ቀደም ብሎ እንደተገለጸው ፍትሐ ነገሥት የሚያዘው ባለገንዘቡ ዋሱን ከመጠየቅ በፊት ባለዕዳውን መጀመሪያ መክሰስ እንዳለበት ነው ። ከፍ ሲል እንደተገለጸው ይህ የዋስትና ሕግ ጽንሰ ሀሳብ አሁንም በብዙ ሰዎች አእምሮ ያለ ነው ።

ቁጥር 1920 ግን የሚደነግገው ግዴታውን ሳይፈጽም ስለቀረ ባለዕዳ ነው ። በቀጥተኛ አተረጓጎም (ሕጉ አሻሚ በማይሆንበት ጊዜ ይህ ዓይነቱ አተረጓጎም ይመረጣል) ባለዕዳ ግዴታውን ሳይፈጽም የሚቀረው ግዴታውን ለመጠየቅ ተገቢ ከሆነው ቀን ጀምሮ ነው ። (በቁጥር 1857 እና ቀጥለው ባሉት ቁጥሮች መሠረት የሚወሰን ጊዜ ነው ።)

ቀደም ብለው እንደነበሩት ሕጎች ሳይሆን የፍትሐ-ብሔር ሕጉ የሚደነግገው ባለዕዳው ግዴታውን መፈጸም ስላለመቻሉ አይደለም ። ወይም ደግሞ ባለገንዘቡ ዋሱን ከመጠየቅ በፊት ባለዕዳውን መክሰስ አለበት አይልም ። በእርግጥም ቁጥር 1943/1/ « ዋናው ባለዕዳ ግዴታውን የማይፈጽም ካልሆነ በቀር / ተራ / ዋሱ ለባለገንዘቡ እንዲከፍለው አይገደድም » በማለት ቃሉን ይደግግ መዋል ።

ይህ ክርክር በሌሎች የሕጉ አንቀጾችም ቢሆን ድጋፍ ያገኛል ። ከዚህም አንዱ በተራ ዋስትናና አንድነት በሆነ ዋስትና ሁኔታ « ባለገንዘቡ ለዋናው ባለዕዳ ከመናገሩ በፊት በዋሱ ላይ ክስ ማቅረብ . . . ይችላል » (ሥረ ነገር ተጨምሮበታል) ይላል ። ክስ ማቅረብና ለባለገንዘቡ መናገር የሚሉት ቃላት ጥንቃቄ የተሞላበትን አጠቃቀም ከዚህ ቁጥር ዐረፍተ ነገር መገንዘብ ይቻላል ። የባለዕዳውን ግዴታ አንድነት በሆነ ዋስትና ያስጠበቀ ባለ ገንዘብ የሚያገኘው አንዱ ጥቅም ከባለዕዳው ክፍያ ከመጠየቅ በፊትም ቢሆን ዋሱን ለመክሰስ መቻሉ ነው ። በሌላ አባባል ዋስትናው በአንድነት ካልሆነ ባለገንዘቡ መጀመሪያ ለባለዕዳው ከመናገሩ በፊት ዋሱን ሊክስ አይችልም ። ስለዚህ ከቁ. 1933 የምንረዳው ነገር ለተራ ዋስትና አግባብነት አለው ። በመሆኑም በተራ ዋስትና ባለገንዘቡ መጀመሪያ ለባለዕዳው ከመናገሩ በፊት ዋሱን ሊክስ አይችልም የሚል መደምደሚያ ላይ እንደርሳለን ። ከዚህ የምንረዳው ሌላው ነገር ወደ መጨረሻው መደምደሚያ ላይ ያደርሰናል ። ይኸውም መጀመሪያ ከባለዕዳው ክፍያ እስከጠየቀ ድረስ ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ከመክሰሱ በፊት ዋሱን ሊክስ ይችላል ።

ስለዚህ ቁጥር 1933 በቁ. 1920 የተጠቀሰው « ያልፈጸመ እንደሆነ » የሚለው ሐረግ ምን ማለት ስለመሆኑ የበለጠ ፍንጭ ይሰጠናል ። ክሱን ማቅረብ በሚመለከት ባለዕዳው ግዴታውን እንደፈጸመ የሚቆጠረው ባለገንዘቡ እዳው መክፈል የነበረበት ጊዜ ካለፈ በኋላ ክፍያ ጠይቆ ባለዕዳው ክፍያውን ሳያጠናቅቅ ሲቀር ነው ። (ቁ. 1932)

« ክፍያ መጠየቅ » ማለት ምን ማለት ነው ? ዋሱን ከመክሰሱ በፊት ባለገንዘቡ የክፍያ ጊዜ ማለፉን በተራ ማስታወሻ ማሳወቅ በቂ ነው ወይስ ለባለዕዳው ተገቢ የሆነ ማስጠንቀቂያ መስጠት አለበት የአስገዳጅነት ጠባይ ያለ

ውን ቁ. 1772 ከቁጥር 1932 (253) እና ማስታወቂያ መስጠት ያስፈለገበትን ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ዓላማዎች ጋር አጣምረን ስናየው ማስጠንቀቂያ መስጠት አስፈላጊ በሆነበት ሁኔታ (1772 — 1775) ባለገንዘቡ ዋሱን ከመጠየቁ በፊት ለባለዕዳው ማስጠንቀቂያ መስጠት አለበት ወደሚለው ማጠቃለያ እንደርሳለን = (በእርግጥ በእጁ የሚገኙትን መያዣዎች መሸጥም አለበት) =

ባለገንዘቡ ዋሱን ከመክሰሱ በፊት ማድረግ ያለበት ለባለዕዳው ማስጠንቀቂያ መስጠትና መያዣውን መሸጥ ከሆነ እላይ የተገለጸው አስታራቂ ሀሳብ በቅድሚያ ከዋናው ባለዕዳ ጋር ተከራክር በሚለው ጽንሰ ሀሳብ ነው ።

ከዋናው ባለዕዳ ተከራክር የማለት መብት

ቀደም ብሎ የአውሮፓ ሕገ ፍልስፍና ለባለገንዘቡ ወደሚያመች ሁኔታ ማለትም ባለ ገንዘቡ ባለዕዳውን ከመክሰሱ በፊት ዋሱን መክሰስ ወደሚችል በት ሁኔታ እንደተለወጠ አይተናል ። በተጨማሪም ይህ እድገት የዋስትናን ተቀጥላነት ሳይነካ እንደተፈጸመ ተመልክተናል ። ይህ ያልተለመደ ነገር መፍትሄ የተገኘለት ዋሱን ከዋናው ባለዕዳ ጋር ተከራክር የማለት መብት በማስታጠቅ ነው ። በዚሁ ዘዴ መሠረት ባለገንዘቡ ዋሱን ከመክሰሱ በፊት የባለዕዳውን ንብረት እንዲይዝና ከሸያጩ እዳውን እንዲሸፍን በዋሱ ሊገደድ ይችላል (ቁጥር 1935) ። ይህም ሲሆን ባለገንዘቡ በዋሱ ላይ ያቀረበው ክስ በእንጥልጥል ቆይቶ ባለዕዳውን እንዲክስ ይገደዳል ።

ባለገንዘብ ባለዕዳውን መጀመሪያ እንዲጠይቅ እንዲህ በቀላሉ ዋሱ ሊያስገድድ የሚችል ከሆነ ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ከመክሰሱ በፊት ዋሱን እንዲክስ የማድረግ ጥቅም ምንድነው ?

በቅድሚያ መታወቅ ያለበት ነገር ዋሱ ብዙ ሁኔታዎችን ማሟላት እንዳለበት ነው ። ከነዚህም አንዱ በአገር ውስጥ የሚገኙ በክርክር ያልተያዙ የባለዕዳውን ንብረቶች ለባለገንዘቡ መጠቀም ነው ። ከዚህም ሌላ ባለገንዘቡ ለክርክሩ የሚያስፈልገውን ያህል ገንዘብ ዋሱ አስቀድሞ መክፈል ይኖርበታል ።

ስለዚህ ሊያዙ የሚችሉትን የባለዕዳውን ንብረቶች መለየትና ለክርክሩ የሚወጣውን ወጪ መሸፈን የዋሱ ኃላፊነት ነው ። ይህም ኃላፊነትን ለዋሱና ለባለገንዘቡ የሚያከፋፍል አስታራቂ የሆነ አሠራር ነው ።

ዋሱ ከባለዕዳው ጋር ተከራክር የማለት መብቱን የሚጠቀመው መቸ ነው ? በቁጥር 1935/1/ መሠረት « ዋሱ እንደተከሰሰ » ነው ። እንደመጀመሪያ ደረጃ ተቃውሞ ተቆጥሮ ጭብጦች ከመያዣው በፊት ኢን ሊሚኔ ሲቲስ (in limine litis) መጠየቅ ባለበት ፣ በፈረንሳይም ሕጉ እንደዚህ ነው ። ስለዚህ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ መልክ መቅረብ አለበት ። አለበለዚያ ፍርድ ቤቱ አንዴ ጭብጦችን መያዝ ከጀመረ መቃወሚያው እንደተተወ ይቆጠራል (የ.ፍ.ብ.ሥ.ሥ. ሕግ ቁ. 244/3)

ይህ ሁሉ ሁኔታ ከተሟላና ዋሱ ከባለዕዳው ተከራክር የማለት መብቱን ከተጠቀመበት ፍርድ ቤቱ በፍትሐ ብሔር ሥ.ሥ. ሕግ ቁ. 278/2 (ለ) መሠረት ዋሱ ላይ የተመሠረተውን ክስ በማስተላለፍ ባለገንዘቡ በዋናው ባለዕዳ ላይ አዲስ ክስ እንዲመሠርት ይፈቀድለታል ።

ባለገንዘቡ ዋሱ ላይ ተመስርቶ የነበረውን ክስ በመቀስቀስ የባለዕዳው ንብረት ሊሸፍነው ያልቻለውን ዕዳ ብቻ እንዲከፈለው ሊጠይቅ ይችላል ።

ዋናውን ባለዕዳና ዋሱን ስለማጣመር

ቀላሉ መፍትሄ ዋናውን ባለዕዳና ዋሱን በአንድ ክስ ማጣመር ይሆን ? እንዲያውም የአንዳንድ አገሮች የፍሬ ነገር ሕጎች ይህንኑ መፍትሄ ይሰጣሉ ። (ምሳሌ የሱዲያና የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 305)

በኢትዮጵያ ግን ሁለት ወይም ከዚያ በላይ ተከላሾች በርከት ላሉ ምክንያቶች በአንድ ክስ ማጣመር የሚያስችለው የሥነ ሥርዓት ሕግ ነው ። ለምሳሌ ፡ ሁለት ወይም ከዚያ በላይ ሰዎች በአንድ ውል በነጠላ ወይም በአንድነትና በነጠላ ተጠያቂ በሚሆኑበት ጊዜ (ቁ. 36 የፍ.ብ.ሥ.ሥ. ሕግ) ከሳሾ በአንድ ክስ ሊያጣምራቸው ይችላል ። ስለዚህ በሥነ ሥርዓት ሕግ መሠረት ዋናውን ባለዕዳና ዋሱን በአንድ ክስ ማጣመሩ የሚቻል ነው ።

በሆንም የፍሬ — ነገር ሕጎችን ስለዋናው ባለዕዳና ስለ ዋሱ መጣመር ምንም ነገር አለመግለጽ በርከት ያሉ ጥያቄዎችን ያስነሳል ። ለምሳሌ ፡ ከተከላሾች አንዱ የዋናውን ባለዕዳና የዋሱን መጣመር ሊቃወም ይችላል ወይ ? ባለገንዘቡ በፍትሕ ብሔሩ ሕግ ቁጥሮች መሠረት ዋናውን ባለዕዳ ሳልከስ ተራዋሱን መክሰስ እችላለሁ ብሎ ሊከራከር ይችላል ። ይህ ሕግ ልዩ የሆነ ሕጋዊ ግንኙነቶችን እንዲገዛ የተደነገገ በመሆኑ ይበልጥ አጠቃላይ ከሆኑት የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥሮች ይልቅ የበላይነት አለው ተብሎ ለመከራከር ይቻላል ። እንዲህም በማለት ዋሱ ከዋናው ባለዕዳ ተከራክር የማለት መብቱን እንዲጠቀምና የባለገንዘቡን ሊያዙ የሚችሉ ንብረቶች እንዲያመለክትና አስፈላጊ ወጪዎችን በቅድሚያ እንዲከፍል ሊጠይቅ ይቻላል ።

በመሠረቱ ተመሳሳይ በሆኑ ክርክሮች ምክንያት ደግሞ ባለገንዘቡ መጀመሪያ የዋናውን ባለዕዳ ንብረቶች እንዲይዝ የማድረግ መብቱን ዋሱ በመጠቀም ጭምር ተከላሽ መሆን ላይ የተመሠረተውን ክስ ማዘግየት አለበት ። ጉዳዩ እንደገና ሊጀምር የሚችለው ባለገንዘቡ በተያዙት የባለዕዳው ንብረቶች እዳውን ሊሸፍን ካልቻለ ነው ። ዋሱ ከመጀመሪያው ዙር ክስ ውጭ ሊቆይ የሚፈልግበት በቂ ምክንያት አለው ። ባለገንዘቡ ገንዘቡን ከባለዕዳው የማግኘቱ ሁኔታ ሊሳካለት ስለሚችል ዋሱ መሟገት ላያስፈልገውም ይችላል ይሆናል ።

ከዚህ ሌላ ነገሩን የተረዳው ዋሱ ከባለዕዳው ጋር በአንድ ክስ መጣመርን የሚቃወምበት ሌላ ምክንያት አለ ። እላይ እንደተገለጸው ከባለዕዳው ጋር ተከራክር የማለት መብቱን በመተው ክሱን ሊቀበል ይችላል ። አጠያያቂ የሚሆነው ግን ፍርድ ቤቱ በሁለቱም ተከላሾች ላይ ከፈረደባቸው በኋላ መጀመሪያ ፍርዱ ተፈጻሚነት የሚኖረው በዋናው ባለዕዳ ላይ ነው ብሎ መከራከር ይችላል ወይ ነው ።

በሱዲያና ሕግ ባለገንዘቡ ዋናውን ባለዕዳና ዋሱን በአንድ ክስ የማጣመር መብት አለው ። ፍርድ ቤቱ በሁለቱም ተከላሾች ላይ ከፈረደባቸው በኋላ ፍርዱ በቅድሚያ ዋናው ባለዕዳ ላይ ተፈጻሚነት እንዲኖረው ሊጠይቅ ይችላል ።

በሆንም የሱዲያና ሕግ በዚህ ነጥብ ላይ ፍጹም የተለየ መሆኑን ማስተዋል ያስፈልጋል ። መሠረቱ ከሆነው የፈረንሳይ የዋስትና ሕግ በጣም ይለያል ። የሚለይበትም በዋናው ሕግ ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ዋሱን በአንድ ክስ ሊያጣምራቸው ይችላል ስለሚል ነው ። እንዲህ በማድረግ ከባለዕዳ ጋር ተከራክር የማለት መብትን ዋጋ ያሳጣዋል ። ነገር ግን ይህንን ካደረገ በኋላ የሱዲያና ሕግ ሚዛኑን ለመጠበቅ ሲል ከባለዕዳ ተከራክር የማለት መብት በፍርድ ፍጻሜ

ጊዜም ቢሆን እንዲጠየቅ መፍቀድ ነበረበት ። በእርግጥ የሉዝያና ሕግ በባለ ሰዓትና በዋሱ ላይ ያለውን የባለ ገንዘቡ መብት በአንድ ክስ በመወሰን የሁለት የተለያዩ ክሶች መኖርን ያስወግዳል ። በሌላ በኩል ደግሞ የዋሱን ከባለ ሰዓት ጠይቅ የማለት መብት በመጠበቅ ነገሮችን ያቃልላል ።

በፈረንሳይ ሕግ ላይ የተመሠረተው የኢትዮጵያ የዋስትና ሕግ ግን የፈረንሳይን ድንጋጌ ነው የተከተለው ። ስለዚህ መጀመሪያ ከባለሰዓት ጠይቅ የማለት መብት በሙግቱ መጀመሪያ ጭብጥ ከመያዙ በፊት መጠየቅ አለበት ። አንዴ ጭብጦች ከተያዙ እንደተተወ ይቆጠራል ።

ስለዚህ ዋሱ ከባለሰዓት ጋር በአንድ ክስ ለመጣመር ከተስማማና በሁለቱም ላይ ከተፈረደባቸው ባለገንዘቡ መጀመሪያ ፍርዱን ባለሰዓት ላይ እንዲያስፈጽም ሊያስገድድ የሚያስችለው ሕግ የለም ። ተከላሽ ሁኖ የቀረበ ዋስ ከባለሰዓት ጋር ተከራካሪ የማለት መብቱን እንደተተወ ሁኖ ይገመታል ።

ግ ጠ ቃ ስ ያ

የኢትዮጵያ የፍትሕ ብሔር ሕግ በሥራ ላይ ከዋለበት ከ20 ዓመታት በላይ በኋላም ቢሆን ጻኞችን ጨምሮ አንዳንድ ሰዎች ባለሰዓት ከመከሰሱ በፊት ዋሱ ሊጠየቅ አይችልም የሚለውን የቆየ ሕግ እንደሚደግፉ ለማሳየት ተሞክሮአል ።

ነገር ግን በአብዛኛው በፈረንሳይ ሕግ ላይ የተመሠረተው የአሁኑ የዋስ ትና ሕግ ያን ደንብ ፍጹም ለውጦታል ። እንደ ፕላንዩል አባባል « ዋሱ ከባለ ሰዓት ቀድሞ ሊከሰስ ይችላል ። »

ያም ሆኖ ዘመናዊዎቹ ሕጎች ውጤት አልባ አልሆኑም ። በአብዛኛው ዋሱን በሚደግፈው በፍትሕ ነገሥት የታቀፉት መርሆች በሥነ ሥርዓት ሕጎች (በነገራችን ላይ እነዚህ ከዋናው ሕግ ይበልጥ የጎላ ተቀባይነት ያገኙ ይመስላሉ) ተሻሽለዋል ።

በዚህም መሠረት አሁን ባለው አሠራር ባለገንዘቡ አብዛኛውን ጊዜ ዋናውን ባለሰዓትና ዋሱን በአንድነት አጣምሮ ይከሳል ። ሆኖም ይህ አሠራር ተቀባይነት ያገኘው ዘመናዊ የዋስትና ሕግ በብዙ ተከራካሪዎች ዘንድ ገና ያልታወቀ በመሆኑ ብቻ መሆኑ ተገልጿል ።

በጥምር ተከላሾች ላይ ከተፈረደባቸው በኋላም ቢሆን በአሁኑ አሠራር ፍርዱ መጀመሪያ ተፈጻሚነት የሚያገኘው በዋናው ባለሰዓት ላይ ነው ። ይህም አሠራር ቢሆን በዋስትና ሕጎቻችን የሚደገፍ አይደለም ።

በሌላ በኩል የአሁኑን አሠራር በመደገፍ ሊባሉ የሚችሉ ብዙ ነገሮች አሉ ። የሉዝያናን ሕግ በማስመልከት እላይ እንደተጠቀሰው ይህ አሠራር የዋስትናን ተቀጥሮ ባህርይ ሳያሳጣ ሊኖሩ የሚችሉትን በርካታ ክሶች ያስወግዳል ። እስከዚህ ድረስ ይህ አሠራር ከኛ ዘመናዊ ሕግ ይልቅ በጣም ዘመናዊ ነው ።

ነገር ግን በሕግና በአሠራር መሀከል ያለ ልዩነት ያለምንም ገደብ ሊቆይ ስለማይችል ምናልባት የሉዝያናን ዓይነት አመለካከት በመውሰድ ሊወገድ ይገባዋል ።

የግርጌ ማስታወሻ

* በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ሪዳት ፕሮፌሰር የነበሩና ፣ እሁን በብሔረሰቦች ጥናት ኢንስቲትዩት በመሥራት ላይ ያሉ ።

1. ፍትሕ—ነገሥት በአባ ጸውሎስ ፀሐጻዋ እንደተተረጎሙ ፣ 1968 እ.ኤ.አ ፣ ገጽ 163

2. ከላይ የተጠቀሰው ገጽ 15 እስከ 16

3. የዚህ ዓይነት የዳኞችና የጠበቆች አስተሳሰብ መኖር ለጸሐፊው ግልጽ የሆነው እ.ኤ.አ. 1981 በሲዳሞ ፍርድ ቤቶች በጸሐፊው በተደረገው የአንድ ወር ጥናት ነው። በአጠቃላይ የተማሩ ዳኞችና ጠበቆች ባሉበት አዲስ አበባ እንኳ ተመሳሳይ አመልካከት የተስፋፋ መሆኑ ብዙ ጉዳዮች ያሳያሉ ። ለምሳሌ የሚከተሉትን ተመልከት ።

ሙላቱ ዳብሮና የሲዳሞ አስፈጻሚ ክፍል (የፍ.ብ.ይግባኝ መ.ቁ.15/67 ሐምሌ 1967) በዚህ ጉዳይ ታችኛው ፍ/ቤትና መልስ ሰጪው ቁጥር 1920ን የተረጎሙት ዋሱ ሊክፍል የሚገደደው ባለፈ ዓው ሊክፍል ሳይቸል ሲቀር ብቻ እንደሆነ አድርገው ነው ።

ሰበታ ማዘጋጃ ጫትና እጅጉ አያሌውና አያሌው ጉቤ

(የፍ.ብ.ጉዳይ ቁ. 600/70 13/7/71. አዲስ አበባ ከፍተኛ ፍ/ቤት/ በዚህ ጉዳይ ፍ/ቤቱ የሚከተለውን ትርጉም ሰጥቷል ። « ተራ ዋስ የሚጠየቀው የዋናው ባለፊዳ ባለንብረት እኛውን በሙሉ ወይም በከፊል ለመሸፈን በቂ በማይሆንበት ጊዜ ብቻ ነው። »

ደነቀ ያሹና ትምህርት ሚኒስቴር ከፋ ት/ጽ/ቤት

(የፍ.ብ.ይግባኝ ቁ.2070/72 (13/5/74 ጠቅላይ ፍ/ቤት አ.አበባ) በዚህ ጉዳይ ታችኛው ፍርድ ቤት ተራ ዋሱ ሊጠየቅ የሚችለው ዋናው ባለፊዳ ግዴታውን መፈጸም « ሳይቸል » ሲቀር ነው ብግ ስት ወስኗል ።

5. የሉዝያና ፍትሕ ብሔር ሕግ ቁ. 3051

6. M. Pieniol, Treatise on The Civil Law V.2, P.2 ገጽ 341

